

VMESNO POROČILO
O REZULTATIH OPRAVLJENEGA RAZISKOVALNEGA DELA
NA PROJEKTU V OKVIRU CILJNEGA RAZISKOVALNEGA
PROGRAMA (CRP) »KONKURENČNOST SLOVENIJE 2006 – 2013«
Vmesno poročilo velja za obdobje od 01. 04. 2008 do 30. 09. 2008

I. Predstavitev osnovnih podatkov raziskovalnega projekta

1. Naziv področja v okviru CRP:

Učinkovita in cenejša država

2. Šifra projekta:

V5-0258

3. Naslov projekta

3.1. Naslov projekta v slovenskem jeziku:

Preverjanje seznamov žrtev druge svetovne vojne in neposredno po njej po matičnih knjigah

3.2. Naslov projekta v angleškem jeziku:

The verification of death-toll of World War II and it's aftermath in municipal registry offices in Slovenia

4. Ključne besede projekta

4.1. Ključne besede projekta v slovenskem jeziku:

Žrtve, druga svetovna vojna, Slovenija, nasilje, revolucija, matične knjige

4.2. Ključne besede projekta v angleškem jeziku:

Victims, Second World War, Slovenia, Violence, Revolution, Registers of Births, Marrages and Deaths

5. Naziv nosilne raziskovalne organizacije:

Inštitut za novejšo zgodovino

5.1. Seznam sodelujočih raziskovalnih organizacij (RO):

--

6. Sofinancer/sofinancerji:

Ministrstvo za pravosodje

7. Šifra ter ime in priimek vodje projekta:

8410	Vida Deželak Barič
------	--------------------

Datum: 01. 10. 2008

Podpis vodje projekta:

Dr. Vida Deželak Barič

Podpis in žig izvajalca:

Doc. dr. Damijan Guštin

II. Vsebinska struktura poročila

1. Opisno poročilo o realizaciji predloženega programa dela¹:

Projektna skupina je v zadnjem polletnem obdobju nadaljevala z evalvacijskim preverjanjem podatkov o žrtvah druge svetovne vojne in povojnega revolucionarnega nasilja. Podatki so zajeti v računalniški bazi Inštituta za novejšo zgodovino Smrtne žrtve med prebivalstvom na območju Republike Slovenije med drugo svetovno vojno in neposredno po njej; trenutno je v bazi evidentiranih okoli 95.000 žrtev. Delo je potekalo skladno z načrtom in v predhodnih fazah oblikovano metodologijo preverjanja na osnovi pregleda mrliških matičnih knjig, rojstnih matičnih knjig in arhivskega gradiva, ki zadeva povojne oziroma naknadne vpise smrti. Medtem ko je bilo preverjanje v prejšnjih fazah osredotočeno na Ljubljansko pokrajino (Dolenjska, Notranjska, Ljubljana in Bela krajina) kot območjem z najvišjim deležem smrtnih žrtev v slovenskem okviru, je bilo v zadnji fazi izraziteje usmerjeno tudi na območja, ki so bila ves čas pod nemško okupacijo (Gorenjska, Štajerska, Koroška) in so zanje med drugim značilne zaradi specifičnih zgodovinskih okoliščin razlike v strukturi žrtev v primerjavi z Ljubljansko pokrajino. Skupina je predvidevala, da bo s pregledom matičnih knjig na teh območjih ugotovila nove žrtve, za katere je ocenjevala, da je obstoječi inštitutski seznam najmanj popoln in zadeva predvsem žrtve iz vrst mobilizirancev v nemško vojsko in druge oborožene nemške formacije ter žrtve povojnih pobojev. Metodologija dela je bila enaka kot v prejšnjih fazah; skupina je zbirala in dokumentirala gradivo iz matičnih knjig s pomočjo digitalne fotografije, ga nato analizirala in evidentirala v računalniško bazo podatkov.

V obdobju, ki zadeva poročilo, je delo potekalo na različnih lokacijah po Sloveniji in sicer na območjih osmih upravnih enot. Od teh je v dveh upravnih enotah (Ljubljana, Črnomelj) postopek preverjanja potekal že dlje časa v predhodnih fazah, sedaj pa je bil zaključen. Marca 2008 je skupina začela s preverjanjem še na dveh upravnih enotah, in sicer na upravnih enotah Celje in Ptuj. Delo na ptujski upravni enoti, za katero je značilna velika razpršenost uradov, saj je skupina pregledovala matične knjige na matičnem uradu Ptuj in še na petnajstih krajevnih uradih te upravne enote, je zaključeno, medtem ko na celjski upravni enoti zaradi visokega števila žrtev še ni povsem zaključeno. Dalje je bilo v tem obdobju začeto delo na Upravni enoti Jesenice, Upravni enoti Radovljica in Upravni enoti Domžale; gradivo na slednjih treh upravnih enotah je v celoti zbrano, vnos podatkov v računalniško bazo pa še poteka. Postopek preverjanja je v zadevnem obdobju skupina pričela še na Upravni enoti Novo mesto, kjer pa bo potek zbiranja in preverjanja podatkov dolgotrajnejši zaradi geografsko in tudi po številu žrtev obsežne upravne enote. V celoti gledano gre torej za območja, ki imajo vsak svojo historično specifikko in dinamiko, zato niso medsebojno povsem primerljiva.

Ker je bilo v tem obdobju v celoti zbrano in v računalniško bazo vneseno gradivo ljubljanske upravne enote kot daleč največje enote in posledično enote z največjim številom žrtev, je bila opravljena analiza nekaterih pomembnih vidikov preverjanja in stopnje preverljivosti podatkov na tem območju. Na območju, ki ga pokriva ta upravna enota (z matičnim uradom in 9 krajevnimi uradi), je bilo mogoče preveriti več kot 7500 imen žrtev.

¹ Popis in opis opravljenega raziskovalnega dela vključno z doseženimi delnimi rezultati projekta v skladu s programom. V primeru interdisciplinarno in interinštitucionalno sestavljenih projektih skupin posebej navedite uspešnost oz. neuspešnost tega sodelovanja. Opis naj bo stvaren, sklicujoč se na zastavljene naloge in vlogo v projektni skupini glede na medsebojni dogovor o sodelovanju na projektu.

Tabela 1 – Število žrtev 2. svetovne vojne in zaradi nje ter stopnja preverljivosti z območja Upravne enote Ljubljana :

Matični oz. krajevni urad	Število preb. l. 1931	Število vseh žrtev	Število preverjenih žrtev po matičnih listih	Delež preverjenih žrtev (%)	% žrtev glede na prebivalstvo
Ljubljana	79.391	6.297	4.725	75	7,9
Velike Lašče	5.211	766	545	71	14,7
Polhov Gradec	2.525	461	345	74	18
Ig	3.957	755	421	55	19
Dobrova	1.720	328	202	61	19
Horjul	2.510	425	297	69	17
Škofljica	1.721	312	179	57	18
Vodice	2.584	170	94	55	6
Medvode	5.005	407	259	63	8
Notranje Gorice (Preserje in Brezovica)	4.294	474	414	87	11
Skupaj	108.918	10395	7541	72	9,5

Statistična analiza podatkov kaže, da je na območju Upravne enote Ljubljana preverjenih približno dve tretjini vojnih in povojnih žrtev po mrliških in rojstnih matičnih knjigah, kar je kar za četrtno več kot je bilo dosedanje povprečje. Pri tej upravni enoti gre za območja, ki so bila viktimološko že doslej podrobneje obravnavana v literaturi, tako da je bila inštitutska baza podatkov na tej podlagi že precej dobro izpopolnjena. Zato se število novih vnosov umirja, kar je sicer širše značilno za Ljubljansko pokrajino. Posebej velja na primeru ljubljanske upravne enote izpostaviti velik pomen preverjanja žrtev po rojstnih matičnih knjigah, saj se je v skoraj 100 primerih na območju te upravne enote izkazalo, da so osebe, ki so se v različnih virih navajale kot žrtve vojne, vojno dejansko preživele. Podrobnejša analiza po posameznih ožjih območjih pa med drugim tudi natančneje opredeljuje populacijsko najbolj prizadeta območja; gre predvsem za širše območje Iga, Dobrove in Polhovega Gradca, kjer je delež žrtev predstavljal celo 19 odstotno izgubo prebivalstva, torej precej višjo od povprečja v Ljubljanski pokrajini.

Vsaj kar zadeva število smrtnih žrtev precej odstopa od zgoraj predstavljenega širšega ljubljanskega območja območje Upravne enote Črnomelj. Za črnomaljski-semiški predel Bele krajine je značilna nižja stopnja smrtnih žrtev od večine območij ljubljanske upravne enote, kar je mogoče razložiti z različno intenziteto notranjega spopada med Slovenci v času vojne in posledično povojnega obračuna; seveda pa so tudi opazne razlike med ožjimi območji tako glede deleža žrtev med prebivalstvom kot tudi glede preverljivosti podatkov po matičnih knjigah, kakor prikazujeta tabeli št. 2 in št. 3 za območje Upravne enote Črnomelj.

Tabela 2

Upravna enota Črnomelj	Št. preb. današnje občine Črnomelj l. 1941	Št. žrtev v bazi INZ	Preverjeni po matičnih knjigah	Št. novih žrtev po matičnih knjigah	% preverjenih žrtev glede na število vseh žrtev	% vseh žrtev na število prebivalstva
Črnomelj ter krajevni uradi brez Semiča	14.745	1072	608	33	56,72 %	7,27 %

Tabela 3

Upravna enota Črnomelj	Št. preb. današnje občine Semič l. 1941	Št. žrtev v bazi INZ	Št. žrtev preverjenih po matičnih knjigah	Št. novih žrtev po matičnih knjigah	% preverjenih žrtev glede na število vseh žrtev	% vseh žrtev na število prebivalstva
Krajevni urad Semič	3. 726	329	228	13	69,30 %	8,83 %

V postopku preverjanja po matičnih knjigah ostajajo posamezne kategorije pomembnih podatkov še vedno nerazčiščene oziroma neznane, četudi je oseba bila preverjena po omenjenih listinah. Tako npr. na območju Upravne enote Črnomelj med 836 preverjenimi žrtvami ni mogoče ugotoviti vojnega statusa za 49 oseb, kar pri 181 žrtvah pa ni mogoče ugotoviti povzročitelja smrti.

Za tista območja okupacijske cone Spodnja Štajerska, kjer je že stekel postopek preverjanja, se je kot utemeljeno potrdilo predhodno predvidevanje, da bo projektna skupina s pregledom matičnih knjig, ki so jih za časa vojne vodile nemške zasedbene oblasti, ter na osnovi povojnih vpisov smrti, pridobila mnogo novih podatkov o žrtvah. S preverjanjem po matičnih knjigah na Upravni enoti Ptuj so se natančneje izrisali podatki o padlih, ubitih in umrlih mobilizirancih v nemško vojsko, pa tudi žrtve med civilisti, še zlasti med otroci, ki so življenje izgubili zaradi vojnih dogodkov, kot so nesreče z eksplozivnimi sredstvi in zaradi bombardiranja. Delež na novo evidentiranih smrtnih žrtev se je v skladu s pričakovanji potrdil za večjega od ostalih območij; na območju ptujске upravne enote je bilo na novo evidentiranih kar 323 oseb, kar predstavlja 25 % vseh preverjenih smrtnih žrtev na podlagi pregleda matičnih knjig. Ta podatek več kot opravičuje utemeljenost preverjanja seznama žrtev po matičnih knjigah. Primeri novo ugotovljenih žrtev zadevajo v veliki meri pripadnik nemške vojske, ki so življenje izgubili v bojih na vzhodni in zahodni fronti ali pa so bili tam med spopadi pogrešani, ter žrtve neznanega statusa.

Tabela št. 4

Upravna enota Ptuj	Število prebivalstva današnje občine Ptuj l. 1941	Število žrtev v bazi INZ	Število žrtev, preverjenih po matičnih knjigah	Število novih žrtev po Matični h knjigah	Delež preverjenih žrtev, preverjenih po matičnih knjigah glede na število vseh žrtev	Delež vseh žrtev glede na število prebivalstva
Matični urad Ptuj in Krajevni uradi: Videm, Destrnik, Majšperk, Gorišnica, Dornava, Kidričevo, Cirkulane, Podlehnik, Markovci, Hajdina, Juršinci, Zavrč, Trnovska vas, Vitomarci, Žetale	61 009	1920	1280	323	66,6 %	3,14 %

Velja poudariti, da se stopnja preverljivosti na podlagi pregleda matičnih knjig ptujске upravne enote med območji posameznih krajevnih uradov razlikuje. Zlasti visoka je v manjših uradih, npr. v krajevnih uradih Podlehnik, Markovci, Hajdina. Stopnja

preverljivosti se tu giblje med 83 % in skoraj 95 %. Manjša pa je ta v večjih uradih, npr.: Ptuj, kjer ta pade precej pod povprečje in znaša 37, 5 %. Izpostaviti velja tudi dejstvo, da je na območju današnje občine Ptuj bilo ob koncu vojne ustanovljeno koncentracijsko taborišče Strnišče pri Ptuj, ki ga je upravljal Ozna. Tja so bili internirani politični nasprotniki, pripadniki nemške narodne manjšine, pa tudi vojni ujetniki. Predvsem v poletnih in jesenskih mesecih leta 1945 je tu umrlo 119 oseb, približno polovica teh je bila civilistov, za polovico pa se statusa ni dalo ugotoviti. Umirali so zaradi bolezni, predvsem za grižo ali pa je bila smrt nasilno povzročena. Na tem območju pa so osebe neznanega statusa, pa tudi civilisti ob in po koncu druge svetovne vojne izginjale v neznanih okoliščinah. Običajno so jih pripadniki Ozne aretirali, jih zaprli v ptujske zapore, nato premestili v taborišče Strnišče, nadaljnje po prehodnem zadržanju v mariborskih zaporih pa so neznano kako in kam "izginili". Arhiv k matičnim knjigam v teh primerih npr. navaja: »odpeljan v rajh«. Po ugotovitvah Komisije za izvajanje zakona o popravi krivic Vlade RS so »odpeljani v rajh« bili nekje pod Pohorjem likvidirani.

Tudi na območju Upravne enote Celje je delež novo evidentiranih žrtev precej visok – zaenkrat 240 oseb. Posebej je treba opozoriti, da preverjanje seznama žrtev v tej upravni enoti otežuje dejstvo, da pripadajoči arhiv k mrliškim matičnim knjigam na Upravni enoti Celje do leta 1971 ni ohranjen. Odsotnost omenjenega arhiva je velika ovira pri preverjanju seznama, saj vrsto oseb (blizu 100), ki so sicer evidentirane iz mrliških matičnih knjig, zaenkrat še ni mogoče vključiti v bazo, ker obstaja v zvezi z njimi še preveč dvomov. Podobne ovire pri preverjanju seznamov se pojavljajo tudi v upravnih enotah na Gorenjskem, kjer pri osebah, ki so bile razglašene za mrtve po vojni, večkrat ni razvidno ali je bila njihova smrt povezana z vojnimi dogodki. Teh podatkov v več primerih ni bilo mogoče potrditi s pomočjo arhivske dokumentacije k mrliškim listom: v Domžalah te dokumentacije nimajo urejene, zato članom projektne skupine ni bila dostopna; na Jesenicah in v Radovljici (torej tudi na Bledu in v Bohinjski Bistrici) pa pristojna sodišča upravnim enotam do leta 1953 niso pošiljala celotnih sklepov o razglasitvi osebe za mrtvo, ki bi vsebovali podatek o vzroku smrti, temveč so jim predala le skopo obvestilo, da je oseba spoznana za mrtvo. Po vsej verjetnosti tudi sama sodišča nimajo drugačne dokumentacije, zato je pričakovati, da bo več usod ostalo nepojasnjenih.

Poleg opisanega preverjanja seznama žrtev je projektna skupina redno spremljala novo literaturo, ki obravnava problematiko žrtev. Pripravljala je tudi odgovore oziroma krajše analize, kadar so se na Inštitut za novejšo zgodovino v zvezi s problematiko žrtev obrnile posamezne ustanove: v zadevnem času je za Urad predsednika RS pripravila podatke o številu Slovencev, ki so umrlih v nemških, italijanskih in madžarskih taboriščih ter v taboriščih NDH; za Muzej narodne osvoboditve Maribor je pripravila seznam padlih, umrlih in pogrešanih prisilnih mobilizirancev v nemške uniformirane enote iz občine Markovci; podatke o vojnih in povojnih žrtvah je posredovala Študijskemu centru za narodno spravo itd.

2. Ocena o stopnji realizacije programa in zastavljenih ciljev (samoevalvacija)²:

Preverjanje podatkov, ki so zajeti v računalniški bazi podatkov o žrtvah druge svetovne vojne in neposredno po njej, ter pridobivanje novih podatkov na osnovi pregleda mrliških matičnih knjig, arhivskega gradiva, ki zadeva naknadne vpise smrti ter rojstnih matičnih knjig na pristojnih uradih upravnih enot, je potekalo skladno z delovnim načrtom in kontinuirano. Kot je bilo že večkrat opozorjeno, tempo izvajanja projekta bistveno določata zamudnost postopka preverjanja ter terensko delo.

3. Morebitne spremembe programa in njihova utemeljitev³:

4. Bibliografski in drugi doseženi rezultati projektne skupine⁴:

GUŠTIN, Damijan, PREBILIČ, Vladimir. *Population, Occupation Administrations and Resistance Movement: Slovenia 1941–1945* [predavanje na 34. kongresu International Commission of Military History (ICMH): "Military conflicts and civil population: total wars, limited wars, asymmetrical wars", ki je bilo v Trstu od 31. avgusta do 5. septembra 2008]. Trst, 2008. [COBISS.SI-ID 2503028]

VODOPIVEC, Nina. *Sistory.si : ideas, problems and questions*. The fourth SEEDI International Conference: "Digitization of cultural and scientific heritage", ki ga je organizirala Matematična fakulteta v Beogradu v okviru 4. mednarodne konference SEEDI (South-Eastern European Digitization Initiative), 12. in 15. junija 2008. [COBISS.SI-ID 2478708]

Izvajanje projekta Preverjanje seznamov žrtev druge svetovne vojne in neposredno po njej

² Realizacija programa z utemeljitvijo večjih odstopanj od stopnje realizacije glede na vsebinski in terminski plan projekta

³ Samo v primeru večjih sprememb oziroma odstopanj od sprejetega programa.

⁴ Navedite vse morebitne objave vezane na izvajanje projekta in ostale podatke o vseh javnih in drugih predstavitev projekta in njegovih rezultatih, vključno s predstavitevami, ki so bile organizirane izključno za naročnika/naročnike projekta.

po matičnih knjigah je predstavljeno v okviru celovitega projekta popisa žrtev druge svetovne vojne in zaradi nje na portalu Zgodovina Slovenije - Sistory, ki je dostopen na www.sistory.si od marca 2008 dalje. Projektna skupina pripravlja za objavo na omenjenem portalu podatke o tistih žrtvah, ki so že preverjene po matičnih knjigah. Trenutno obsega ta seznam 13.782 oseb, dopolnjeval pa se bo sukcesivno skladno s tempom postopka preverjanja podatkov po matičnih knjigah. Javna predstavitev portala slovenski javnosti je bila na Inštitutu za novejšo zgodovino 30. septembra 2008, v tem okviru pa je bil predstavljen tudi popis žrtev druge svetovne vojne in objava tozadevnih podatkov na portalu.